

De invoering van passend onderwijs heeft heel wat voeten in de aarde gehad. Er was veel kritiek: leerkrachten die er niet op toegerust zijn, een bezuinigingsmaatregel, teveel bureaucratie, middelen die niet besteed worden. Hoewel het stof wat is neergedaald, is nog altijd niet voor iedereen duidelijk aan welke voorwaarden scholen moeten voldoen om passend onderwijs mogelijk te maken en welke aandachtspunten van belang zijn. In het eerste artikel stond het ontwikkelingsperspectief centraal. De leerkrachtcompetenties en het bieden van maatwerk voor leerlingen zijn in het tweede en derde artikel besproken. In dit vierde artikel verdiepen we ons in de professionalisering van leerkrachten voor het bieden van passend onderwijs.

AAN WELKE VOORWAARDEN MOETEN SCHOLEN VOLDOEN?

PASSEND ONDERWIJS (4): PROFESSIONALISERING

Voor het vormgeven van passend onderwijs en het bieden van maatwerk aan leerlingen is professionalisering van (aanstaande) leerkrachten noodzakelijk. De professionaliteit van de leerkracht bepaalt of een leerling in een klas of groep goed afgestemd onderwijs en passende ondersteuning en begeleiding ontvangt. In veel gevallen moeten scholen gericht investeren in professionalisering van leraren en voor faciliteiten zorgen. Sinds de introductie van passend onderwijs is de hulp allereerst vooral leerlinggebonden ingezet door bijvoorbeeld interne begeleiding of ondersteuning van de onderwijsassistent. Nu gaat het veel meer om het bieden van professionalisering aan leerkrachten en het borgen van de te verwerven kennis. Veel leerkrachten hebben de afgelopen jaren aan professionalisering gedaan voor het geven van passend onderwijs en de invoering daarvan. Toch willen bijna alle leerkrachten (speciaal) basisonderwijs zich nog steeds verder bekwamen in het geven van passend onderwijs. Het gaat dan om scholingsactiviteiten die zich vooral richten op cognitieve, gedragsmatige of sociale en emotionele ondersteuningsbehoeften van leerlingen (Inspectie van het Onderwijs, 2017).

NOODZAAK

Beginnende leerkrachten vinden dat ze te weinig zijn voorbereid op de complexere differentiatievaardigheden. Het gaat dan vooral om het systematisch volgen en analyseren van leerlingresultaten, het differentiëren naar individuele kwaliteiten van leerlingen en het bieden van maatwerk aan zorgleerlingen. Ook het omgaan met verschillende sociaal-culturele achtergronden van leerlingen verdient volgens de beginnende leerkrachten meer aandacht (Inspectie van het Onderwijs, 2016). Schoolleiders onderschrijven dit beeld. 38 procent vindt dat pabo-afgestudeerden onvoldoende in staat zijn de voortgang

van leerlingen systematisch te analyseren. En de helft van de beginnende leerkrachten geeft aan te weinig geleerd te hebben om het individuele lesprogramma aan te kunnen passen voor leerlingen met een achterstand of een voorsprong (Inspectie van het Onderwijs, 2015). Een mogelijke verklaring voor dit sombere beeld is dat een aanzienlijke groep lerarenopleidingen zelf aangeeft (nog) niet klaar te zijn voor passend onderwijs. Ledoux (2017) concludeert dat de pabo's, op een paar uitzonderingen na, nog onvoldoende ingesteld zijn op de eisen die passend onderwijs stelt aan het toerusten van leerkrachten.

LEIDERSCHAP EN VISIE ESSENTIEEL VOOR KWALITEITSSLAG

Afhankelijk van de aanwezige competenties en de loopbaanfase, zijn passende professionaliseringsactiviteiten van leerkrachten voortdurend nodig. Ze moeten zich op alle leeftijden blijven ontwikkelen. Zo worden ze na hun startperiode onvoldoende uitgedaagd zich verder (vak)didactisch te bekwamen en te reflecteren op de invloed van hun handelen op leeractiviteiten en leerresultaten van leerlingen (Van de Grift e.a., 2012). Ook ervaren leerkrachten lijken zich te bedienen van een beperkt (vak)didactisch repertoire. Bekend is dat degenen met meer dan dertig jaar leservaring minder feedback en minder instructie en verwerking op maat geven aan leerlingen dan collega's met vier tot tien jaar ervaring. Ook ontvangen leerkrachten boven de 55 jaar minder vaak feedback van de schoolleider na een lesbezoek dan jongere collega's.

Collegiale visitatie is een belangrijk onderdeel van professionalisering.

RANDVOORWAARDEN

Leiderschap en visie zijn essentiële voorwaarden voor het maken van een kwaliteitsslag met betrekking tot passend onderwijs. Schoolleiders en leerkrachten denken namelijk niet altijd hetzelfde over de vraag hoe zij kunnen zorgen voor beter onderwijs. Termen als 'maatwerk', 'differentiatie' en 'gepersonaliseerd leren' roepen verschillende, soms tegengestelde associaties op: binnen of buiten de klas, wel of niet met digitale leermiddelen, wel of niet met individuele taken voor leerlingen? Als onduidelijk is wat deze termen betekenen en wat hiervoor in de praktijk nodig is, kan van adequate professionalisering geen sprake zijn. Ook ziet de inspectie (2017) professionaliseringsactiviteiten die weinig gericht zijn op effectieve aanpakken en vaak geen relatie hebben met het strategisch beleid. Scholen moeten meer coaching, advies en professionalisering bieden vanuit een duidelijke visie op passend onderwijs en een gemeenschappelijk ervaren beleid. Dat is nodig omdat maar een kleine minderheid van de leerkrachten (drie op de tien) gesteund wordt door een gedeelde visie op en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor passend onderwijs (Ledoux, 2017). De professionaliseringsactiviteiten van leer-

krachten lijken los te staan van de dagelijkse gang van zaken en de strategische visie van de school. Meer dan de helft van de scholen betreft het team niet of beperkt bij de keuze van professionaliseringsactiviteiten (Smeets e.a., 2015). Op maar twee van de vijf scholen is de onderwijsvisie uitgewerkt in concrete en observeerbare normen voor het handelen binnen en buiten de klas (Inspectie van het onderwijs, 2017). Schoolleiders en besturen kunnen leerkrachten de ruimte bieden hun deskundigheid te verbeteren vanuit een duidelijke visie, zodat professionalisering wordt ingebed in de schoolontwikkeling en het kwaliteitsbeleid. De verantwoordelijkheid voor onderwijskwaliteit en daarmee ook van de toerusting en professionalisering van leerkrachten ligt bij hen. In het basisonderwijs zijn er significante samenhangen tussen randvoorwaarden op schoolniveau (zoals leiderschap en professionaliseringsbeleid) en het zelfvertrouwen van leraren op het gebied van het lesgeven aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Zien leraren het lesgeven aan deze leerlingen als een uitdaging, dan hangt deze houding significant positief samen met de faciliteiten op ict-gebied, de teamcultuur en het scholingsbeleid (Smeets e.a., 2017).

OVERZICHT 1. RANDVOORWAARDEN VOOR SUCCESVOLLE PROFESSIONALISERING

- Beschikbaarheid van een flexibel en divers aanbod aan professionalisering.
- Het beleid van de school of het schoolbestuur rond professionalisering: systematische aanpak en betrokkenheid van het team bij de invulling.
- Schoolleiderschap: positieve houding tegenover leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, stimuleren professionalisering en bevorderen van een professionele cultuur.
- Beschikbaarheid van tijd voor deelname aan professionaliseringsactiviteiten.
- Ruimte voor toepassing van het geleerde in de praktijk.
- Het stimuleren en faciliteren van deelname aan professionele leergemeenschappen.
- Beschikbaarheid van voldoende ondersteuning voor de leerkracht op school.

Bron: Smeets, Ledoux, Regtvoort, Felix & Mol Lous, (2015)

OVERZICHT 2. KENMERKEN VAN SUCCESVOLLE PROFESSIONALISERING

- Neem de geplande scholing en voorgenomen doelen op in een samenhangend plan van aanpak voor de korte en lange termijn. De scholing is ingebed in de schoolpraktijk, onderdeel van de kwaliteitszorg en er ligt een nadruk op de inhoudelijke expertise van leerkrachten.
- Laat teamleden collectief deelnemen aan de scholing en plan deze gezamenlijk met de deelnemers. Passend onderwijs kan alleen succesvol zijn als alle teamleden meewerken. Het is een gemeenschappelijke opgave en uitdaging.
- Draag als schoolleider een duidelijke visie op passend onderwijs uit en relateer deze aan de professionalisering. Scholing is gericht op verbetering van het functioneren van de leerkracht en het team en de school als organisatie.
- Creëer binnen het team mogelijkheden voor het uitwisselen van ervaringen en kennis. Informele intervisie en collegiale consultatie via een gecoördineerde planmatige aanpak voor de korte en lange termijn werpt zijn vruchten af. Schenk daarbij aandacht voor evaluatie en reflectie.
- Bied meer praktijkgerichte informatie over bepaalde diagnoses bij kinderen en hoe daarmee om te gaan. Door informatieboekjes over bepaalde diagnoses kunnen concrete aanbevelingen en handvatten geboden worden.
- Vergroot door een gevarieerd scholingsaanbod de kennis en vaardigheden van leerkrachten vooral op het gebied van onderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Denk aan studiedagen, workshops, video-interactiebegeleiding, training, zelfstudie, schoolbegeleiding, formeren van werkgroep(en) en klassenconsultaties.
- Stel een professionele leercultuur voorop en stimuleer actief leren.

Zie ook Van Eck, Walraven, Van der Vegt & Weijers (2015).

In basisscholen met een stimulerende schoolleiding is doorgegaan een teamcultuur die meer gericht is op samenwerken en gezamenlijk overleg. In overzicht 1 staan meer randvoorwaarden voor succesvolle professionalisering en het verbeteren van de competenties van leerkrachten.

WANNEER SUCCESVOL?

In een plan van aanpak voor het professionaliseringstraject kunnen de doelstellingen van de school op het gebied van het handelingsrepertoire van leerkrachten met betrekking tot passend onderwijs opgenomen worden. De voorgenomen doelen geven richting aan de geplande activiteiten en het tijdpad dat wordt gevolgd. In het plan is beschreven hoe het te volgen traject wordt geëvalueerd en welke verantwoordelijkheden de teamleden hebben. Ook overige doelstellingen met betrekking tot passend onderwijs, bijvoorbeeld op het niveau van de interne begeleiding en specialisten en/of schoolleiding, kunnen een plaats krijgen in het plan van aanpak.

Een succesvolle professionalisering is ook afhankelijk van collegiale visitatie. Collegiale visitatie is echter nog lang niet vanzelfsprekend en er zijn grote verschillen tussen scholen. Volgens de inspectie (2016, 2017) heeft een deel van de leerkrachten in het basisonderwijs nooit een lesbezoek afgelegd aan collega's van de eigen school en onderling overleg is op veel basisscholen nog geen gewoonte. Daardoor krijgen veel leerkrachten weinig concrete feedback op hun handelen en hebben zij onvoldoende zicht op hun eigen competenties. Maar leerkrachten hebben juist behoefte aan uitwisseling van kennis en ervaring met andere leerkrachten en scholen. Ze willen graag praktijkgerichte informatie en handelingsadviezen ontvangen die direct toepasbaar zijn in de les.

Daarnaast is de professionalisering vooral effectief als deze voortkomt uit een teambehoefte, interactief wordt vormgegeven en de scholing aansluit bij de praktijk (Smeets e.a., 2015). Het is vooral belangrijk dat leerkrachten scholing ontvangen in het signaleren van ondersteuningsbehoeften, effectieve gespreksvoe-

ring en cyclisch werken. In overzicht 2 zijn nog enkele andere kenmerken van succesvolle professionalisering opgenomen.

In de afgelopen maanden is aan de hand van vier artikelen een beeld gegeven van de aandachtspunten rondom passend onderwijs. In de volgende twee artikelen presenteren we de wijze waarop twee basisscholen concreet vorm geven aan het passend onderwijs binnen hun organisaties. *BSM*

LITERATUUR

- Eck, P. van, Walraven, M., Vegt A.L. van der, & Weijers, S. (2015). Pionieren in passend onderwijs: ervaringen van leraren. Oberon.
- Grift, W. van de, Helms-Lorenz, M., Maandag, D., & Vries, S. de (2012). Vakkundig meesterschap en meesterlijk vakmanschap. Rijksuniversiteit Groningen.
- Inspectie van het Onderwijs (2015). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2013/2014.
- Inspectie van het Onderwijs (2016). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015.
- Inspectie van het Onderwijs (2017). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2015/2016.
- Ledoux, G. (2017). Stand van zaken evaluatie Passend Onderwijs. Deel 3: Wat betekent passend onderwijs tot nu toe voor leraren en ouders? Kohnstamm Instituut.
- Smeets, E., Boer, A. de, Loon-Dijkers, A.L.C. van, Rossen, L., Ledoux, G. (2017). Passend onderwijs op school en in de klas. Eerste meting in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. KBA Nijmegen.
- Smeets, E., Ledoux, G., Regtvoort, A., Felix, C., & Mol Lous, A. (2015). Passende competenties voor passend onderwijs. Onderzoek naar competenties in het basisonderwijs. ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.